

Stepono Batoro pinigų reforma

Mirus Žygimantui Augustui, pasibaigė Gediminaičių dinastija, o Lenkijos karaliumi ir LDK didžiuoju kunigaikščiu buvo išrinktas Transilvanijos (Vengrija) kunigaikštis Steponas Batoras, pažadėjęs vesti Žygimanto Augusto seserį Oną Žygimantaitę. Per neilgą valdymo laikotarpį (1575–1586 m.) jis pasižymėjo ne tik kaip sumanus valdovas, geras karvedys, bet ir kaip humanistinių idėjų nešėjas iš Vakarų Europos į Lietuvą. Pakanka paminėti, kad 1579 m. jis įsteigė Vilniaus universitetą, kurio reikšmė Lietuvos kultūrai ir švietimui neįkainojama.

Viena iš svarbių Steponui Batorui teksiu užduočių, numatytu Liublino unijos akte, – suvienodinti Lenkijos ir LDK pinigų vertę. LDK monetų didesnė vertė jau seniai kėlė Lenkijos susirūpinimą, darant įstatyminius suvaržymus LDK monetoms plisti Lenkijoje. Steponas Batoras ryžtingai ėmėsi vykdyti pinigų reformą. Tai buvo svarbus žingsnis dviejų valstybių ne tik politiniam, bet ir ekonominiam sujungimui. 1580 m. sausio 5 d. Steponas Batoras išleido Ordinaciją, nustatiusią, kokios monetos turi būti kaldinamos Vilniaus kalykloje, kokia jų kalimo péda, kokie jose turi būti įkalami herbai. Pagal šią Ordinaciją Vilniaus pinigų kalykla buvo pavesta LDK žemės iždininkui, kontroliuojamam Vilniaus vaivados. Žemės iždininkas atsakė už kalyklos finansinę veiklą ir nuo kiekvienos sunaudotos sidabro markės (179,68 g) į valstybės iždą turėjo mokėti 10 grašių pelno mokesčių. Idomus istorinis faktas, kad didžiųjų Lietuvos kunigaikštį Steponą Batorą aplenkė jo vasalas, Kuršo kunigaikštystės hercogas Gotardas Ketleris (1562–1584 m.). Jis dar 1578 m. Mintaujoje (dab. Jelgava) valdovo vardu pradėjo kaldinti dvidenarijus (51 pav.).

Jų averse pavaizduota Stepono Batoro monograma **S** (*Stephanus Rex*), abipus jos – metai, viršuje – karūna,

Currency reform of Stephen Bathory

The death of Sigismund Augustus ended the Gediminian dynasty, and the duke of Transylvania (Hungary) Stephen Bathory, who promised to marry Sigismund Augustus's sister Anna, was elected king of Poland and Grand Duke of the GDL. During the rather short period of his reign (1575–1586) he distinguished himself not only as a shrewd ruler, a good military leader, but also as the carrier of humanistic ideas from Western Europe to Lithuania. It is sufficient to mention that in 1579 he established Vilnius University, the significance of which for the culture and education of Lithuania has been priceless. Among the important tasks faced by Stephen Bathory, provided for in the Act of Lublin Union, was to make equal the value of the money of Poland and the GDL. The higher value of GDL coins had long been causing concern for Poland in imposing statutory restrictions for GDL coins to spread in Poland. Stephen Bathory resolutely undertook the implementation of a currency reform. It was an important step towards not only the political but also economic union of the two countries. On 5 January 1580, Stephen Bathory issued an edict which established what coins were to be minted at the Mint of Vilnius, what the minting standard was, what coats of arms were to be struck on them. According to this edict, the Mint of Vilnius was put under the authority to the land treasurer of the GDL who was under the control of the Voivode of Vilnius. The land treasurer was responsible for the financial activities of the Mint and had to pay a profit tax to the treasury amounting to 10 groats on every silver mark used (179.68 g). It is an interesting historical fact that Grand Duke Stephen Bathory of Lithuania was outrun by his vassal, Duke Gotthard Kettler (1562–1584) of the Duchy of Courland. As early as in 1578 he began minting

51 pav. Gotardo Kettlerio vasalinis dvidenaris. Mintaujos kalykla. 1578 m. DK

Fig. 51. Vassal double-denarius of Gotthard Kettler. Mint of Mintauja. 1578. DK

Didysis Lietuvos kunigaikštis Steponas Batoras. LNM

Grand Duke Stephen Bathory of Lithuania. LNM

52 pav. Stepono Batoro bandomasis lietuviškas šilingas. 1579 m. KNM

Fig. 52. Trial Lithuanian shilling of Stephen Bathory. 1579. KNM

apačioje – hercogo ženklas kablys katilui pakabinti. Reverse pavaizduotas LDK heraldinis simbolis Vytis, apačioje romėnišku skaičiumi II nurodytas nominalas. LDK herbas monetos reverse akivaizdžiai rodė, kad Kuršo kunigaikštystė pavaldi ne Lenkijai, bet tiesiogiai LDK. Tokia nuostata aiškiai prieštaravo Liublino unijos reikalavimams, nes po jos buvo susitarta, kad Livoniją valdys Lietuva ir Lenkija kartu. Matyt, dėl šios priežasties 1579 m. sausio 30 d. raštu Steponas Batoras sustabdė G. Ketlerio dvidenarių kaldinimą. Tais pačiais 1579 m. suprojektuotas lietuviškas šilingas; žinomas tik vienas jo bandomasis egzempliorius, esantis Krokuvos nacionaliniame muziejuje (52 pav.). Jo reverse dviejose greta esančiuose skyduose pavaizduoti abiejų susijungusių valstybių – Lenkijos ir LDK – herbai. Vėliau, 1580 m., Seime abiejų susijungusių valstybių herbų kaldinimas LDK monetose užfiksotas kaip privaloma norma. Pirmosios lietuviškos monetos, nukaldintos vėl atidarytoje Vilniaus kalykloje, buvo šilingai, prilyginti trečdaliui grašio. Tai naujas, iki šiol LDK monetų kalyboje nepraktikuotas nominalas. 1580 m. Ordinacijoje, be šilingų, taip pat numatyta kaldinti denarus, grašius, trigašius, šešiagrašius, talerius ir dukatus. Populiariausia Stepono Batoro lietuviška moneta tapo trigašis. Trigašiai nuo 1580 m. buvo kaldinami nuolat. Juose pirmą kartą LDK monetose įkaltas LDK žemės iždininko Jono Glebavičiaus herbas ♀, taip pat kalyklos valdytojų, pinigių ženklai. Šiam laikotarpiui būdingi pinigių ženklai – lapelis, du lapeliai, trilapis – laikytini Vilniaus kalyklos skiriamaisiais požymiais. Smulkiausios monetos – biloniniai denarai, numatyti 1580 m. Ordinacijoje, matyt, dėl smulkumo (masė – apie 0,3–0,4 g, praba – apie 95) nebuvę kaldinami; išliko tik 1581 m. ir 1582 m. bandomieji pavyzdžiai.

double-denarii on behalf of the ruler in Mintauja (now – Yelgava) (Fig. 51). The obverse of these features the monogram ⚭ (*Stephanus Rex*) of Stephen Bathory, the year on both sides of it, a crown at the top, and the Duke's insignia – a hook for a cauldron – at the bottom. The reverse carries the heraldic symbol of the GDL, Vytis; at the bottom, the denomination is marked by the Roman numeral II. The coat of arms of the GDL on the reverse of the coin was an obvious indication that the Duchy of Courland was subordinate not to Poland but directly to the GDL. Such an attitude was clearly contradictory to the requirements of the Lublin Union because after the Union it was agreed to rule Livonia jointly by Lithuania and Poland. It might have been for this reason that by the letter of 30 January 1579 Stephen Bathory stopped the minting of the double-denarii of Gotthard Kettler. In the same year of 1579, the Lithuanian shilling was designed; only one trial specimen is known, held at the National Museum of Krakow (Fig. 52). On its reverse, in two shields that are placed next to each other, the coats of arms of the two united states – Poland and Lithuania – are depicted. Later, in 1580, the Seimas fixed the inscription of the coats of arms of the two united states on GDL coins as a compulsory standard.

The first Lithuanian coins minted at the reopened Mint of Vilnius were shillings equal to one-third of the groat. It was a new denomination not practiced in GDL coinage before. Apart from shillings, the edict of 1580 also provided for coining denarii, groats, three-groats, six-groats, thalers and ducats. The three-groat became the most popular Lithuanian coin of Stephen Bathory. From 1580 onwards, three-groats were coined on a regular basis. On them, for the first time in GDL coins, the coat

53 pav. Stepono Batoro šilingas.
Vilniaus kalykla. 1581 m. DK

Fig. 53. Shilling of Stephen Bathory.
Mint of Vilnius. 1581. DK

54 pav. Stepono Batoro lietuviškas grašis.
Vilniaus kalykla. 1581 m. DK

Fig. 54. Lithuanian groat of Stephen Bathory.
Mint of Vilnius. 1581. DK

Šilingai, kildinti 1580–1584 m., taip pat yra biloninės monetos (masė – apie 1,2 g, praba – apie 160) (53 pav.). Jų averse – Stepono Batoro monograma **S** (*Stephanus*) ir Batorų dinastinis herbas – Vilko iltis. Reverse įkalti Lenkijos ir LDK herbai – Erelis ir Vytis. Virš atskirtų heraldinių skydų – kunigaikščio karūna, apačioje – LDK žemės iždininko ženklas ♀. Pažymėtina, kad šilinguose valdovas tituluojamas tik Lenkijos karaliumi. Galbūt dėl monetų smulkumo spaudų raižytojas nesugebėjo išrašyti didžiojo Lietuvos kunigaikščio titulo santrumpos. Stepono Batoro šilingų dizainas, tarsi etaloninis, buvo naudojamas ir vėlesnių valdovų – Zigmanto Vazos, Jono Kazimiero – monetose. Keitėsi tik monograma ir kalyklos administratorių ženklai.

Stepono Batoro grašiuose (masė – apie 1,85 g, praba – apie 350) (54 pav.), kildintuose 1580–1582 m., sukurtas meniškas realistinis valdovo portretas.

Itin daug buvo kalama trigrąsių (masė – apie 2,4 g, praba – apie 840), jų dizainas per visą laikotarpį mažai kito (55 pav.). Monetos averse visada įkaltas valdovo profilis į dešinę, aplink jį – lotyniška legenda, reverse – Lenkijos Erelis, LDK Vytis ir keturiomis eilutėmis lotyniška legenda ir data. Visose monetose taip pat pavaizduotas Stepono Batoro herbas ir nominalas III, tik įvairuoja jų vieta. Dažnas elementas trigrąsiuose – vienas arba du lapeliai, žymintys Vilniaus kalyklą. Trigrąsių averse po valdovo biustu nuo 1581 m. vaizduojamas LDK žemės iždininko Jono Glebavičiaus heraldinis ženklas ♀, nuo 1585 m. – Leono Sapiegos ♀.

Nepaisant didelių trigrąsių emisijų, jų spaudų raižytojai dirbo kruopščiai, be klaidų, o kai kurios monetose sukurti itin meniški valdovo portretai, preciziškai išraižytais puošniais drabužiais. Monetų kalimo kokybei turėjo reikšmės ir geros kokybės monetų sidabras.

of arms ♀ of Jonas Glebavičius, the GDL land treasurer, as well as the insignia of the governors and moneyers of the Mint were inscribed. The insignia of moneyers typical to this period, such as a leaf, two leaves, and a trefoil, are to be considered the distinguishing features of the Mint of Vilnius.

The smallest coins – billon denarii, provided for in the edict of 1580, were not coined – seemingly due to their smallness (weight about 0.3–0.4 g, fineness about 95); only the test specimens coined in 1581 and 1582 have survived.

The shillings that were minted in 1580–1584 are billon coins too (weight about 1.2 g, fineness about 160) (Fig. 53). On their obverse, the monogram **S** (*Stephanus*) of Stephen Bathory and the dynastic coat of arms of the Bathory family, a wolf fang, are depicted. On the reverse, the coats of arms of Poland and the GDL, Eagle and Vytis are inscribed. Above the separated heraldic shields there is the ducal crown; at the bottom is the insignia ♀ of the GDL land treasurer. It should be noted that on the shillings the ruler is only titled as King of Poland. It may be that due to the smallness of the coins the die engraver was incapable of inscribing the abbreviation for the title of the Grand Duke of Lithuania. The design of the shillings of Stephen Bathory, like a model, was also used for the coins of subsequent rulers, such as Sigismund Vasa and John Casimir. Only the monogram and the Mint administrators' insignia were changing.

On the groats of Stephen Bathory (weight 1.85, fineness about 350) coined in 1580–1582 an artistic realistic portrait of the ruler was created.

Particularly abundant were three-groats (weight about 2.4 g, fineness about 840), the design of which was changing insignificantly over the whole period (Fig. 55).

55 pav. Stepono Batoro lietuviški trigašiai.
Vilniaus kalykla. DK

Fig. 55. Lithuanian three-groats of
Stephen Bathory. Mint of Vilnius. DK

56 pav. Stepono Batoro lietuviški šešiagrašiai.
Vilniaus kalykla. 1581 m. ir 1585 m. DK

Fig. 56. Lithuanian six-groats of Stephen Bathory.
Mint of Vilnius. 1581 and 1585. DK

Stepono Batoro šešiagrašių, kaldintų 1581 m. ir 1585 m., dizainui būdinga tai, kad reverse šalia valstybinių Lenkijos ir LDK herbų kaip lygiavertis pavaizduotas ir Batorų dinastinis herbas, abipus jo pažymėti metai, apačioje į legendą įterptas LDK žemės iždininko Jono Glebavičiaus ženklas ♀ (1581 m.) arba kalyklos valdytojo Leono Sapiegos herbas ☰ (1585 m.) (56 pav.). Monetos masė – apie 4,8 g, praba – apie 840. Virš herbų romenišku skaičiumi VI nurodytas nominalas. Kai kuriose šešiagrašio atmainose reverso centre tarp herbų įkaltas Vilniaus kalyklos ženklas – lapelis.

Stepono Batoro sidabrinį monetų seriją apvainikuoją talerai, jų kalimas tuo metu buvo prestižo reikalas. Pirmą kartą kalti talerius mėginta 1580 m., tačiau išlikę tik bandomieji pavyzdžiai – daug masyvesni negu paprastai arba nukalti iš aukso. Į apyvartą talerai išleisti tik 1585 m. Jų averse vaizduojamas Steponas Batoras – šarvuotas riteris su karūna, laikantis valdovo skeptrą, aplink lankelyje – legenda. Reverse – keturių dalų heraldinis skydas su pakaitomis išdėstytais Ereliu ir Vyčiu, centre – mažas Batorų dinastinis herbas Vilko iltis, virš jo – karūna. Heraldinio skydo kampai papuošti trilapiais. Abipus skydo įkalti metai, apačioje legendą skiria kalyklos valdytojo herbas, monetos pakraščiu – averso legendos tasa. Nors pagal 1580 m. Ordinaciją kalyklos darbui vadovavo žemės iždininkas, tačiau 1583 m. mirus Jonui Glebavičiui, 1585 m. dar nebuvo paskirtas naujas. Todėl jo pareigas ėjo kalyklos valdytojas Leonas Sapiega, prižiūrimas Vilniaus vaivados Jurgio Radvilos. Šias puikiai sukompionuotas monetas sukūrė italių kilmės meistras Petrus Platina.

Vienintelė auksinė Stepono Batoro moneta – dukatas – nukalta 1586 m. (masė – apie 3,5 g, praba – apie 980) (57 pav.). Manoma, kad auksinių monetų kalybą,

The obverse of the coin always depicted the ruler's profile looking right and a Latin legend around it; the reverse carried the Polish Eagle, GDL Vytis and a Latin legend arranged in four lines, and the date. On all coins, the coat of arms of Stephen Bathory and the denomination III are depicted, only their places vary. A frequent element of the three-groats is one or two leaves which mark the Mint of Vilnius. On the obverse of the three-groats, under the ruler's bust, the heraldic insignia ♀ of Jonas Glebavičius, the GDL land treasurer, was inserted from 1581 and the heraldic insignia ☰ of Leonas Sapiega from 1585. Despite large issues of three-groats, the die engravers worked with precision, making no mistakes, and on some coins extremely artistic portraits of the ruler in precisely engraved smart clothes were designed. High quality coin silver also contributed to the minting quality of the coins. The design of the six-groats of Stephen Bathory that were minted in 1581 and 1585 is characterised by the dynastic coat of arms of the Bathories featured on the reverse beside the state emblems of Poland and the GDL as equivalent to them, with the year marked on both sides and, at the bottom, the insignia ♀ of the GDL land treasurer Jonas Glebavičius (1581) or the coat of arms of the Mint Governor Leonas Sapiega ☰ (1585) inserted into the legend (Fig. 56). The weight of the coin is approximately 4.8 g, fineness about 840. Above the state emblems, the denomination is marked by the Roman numeral VI. In some six-groat types, in the centre of the reverse the insignia of the Mint of Vilnius, a Leaf, is inscribed between the emblems.

At the peak of the series of the silver coins of Stephen Bathory are thalers, coining which was a matter of prestige at that time. This was first attempted in 1580, however, only test samples have survived; they were

siekiant geresnės priežiūros, administravo ne LDK žemės iždininkas, bet didžiojo kunigaikščio paskirtas pareigūnas – LDK kancleris Leonas Sapiega (1585–1589 m.), todėl jo herbas ir įkaltas dukato averse.

57 pav. Stepono Batoro lietuviškas dukatas.
Vilniaus kalykla. 1586 m. KNM

Fig. 57. Lithuanian ducat of Stephen Bathory.
Mint of Vilnius. 1586. KNM

substantially more massive than usual, or were minted from gold. Thalers were put into circulation in 1585 only. While, according to the edict of 1580, the Mint was administered by the land treasurer, upon the death of Jonas Glebavičius in 1583 a new land treasurer was not appointed until 1585. Therefore, his responsibilities were undertaken by the Mint Governor Leonas Sapiega, supervised by the Voivode of Vilnius Jurgis Radvila. These coins of perfect layout were designed by the master of Italian origin Petrus Platina.

The only gold coin of Stephen Bathory, ducat, was minted in 1586 (weight about 3.5 g, fineness about 980) (Fig. 57). Seeking better control, the minting of the gold coins is believed to have been administered not by the GDL land treasurer but by the officer appointed by the Grand Duke – GDL Chancellor Leonas Sapiega (1585–1589) and, therefore, his coat of arms is inscribed on the obverse of the ducat.

Zigmantas Vaza, Lenkijos istorijoje vadinamas Zigmantu III, buvo išrinktas didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu ir Lenkijos karaliumi kaip Žygimanto Augusto sesers Kotrynos ir Švedijos karaliaus Jono III sūnus. Jo valdymo laikotarpis (1588–1632 m.) – tai nuolatinių karų su Švedija dėl jos karūnos, turėjusių LDK sunkių padarinių, laikotarpis. Karai išsekino valstybę, nuskurdino jos gyventojus, nualino ūkį, o tai atsiliepė ir pinigų vertei. Finansiniams sunkumams įveikti valstybės iždas leido vis daugiau ir vis mažesnės vertės monetų, tuo sukeldamas neregėto masto infliaciją. Pavyzdžiui, Zigmanto Vazos valdymo pradžioje už talerį mokėta smulkiomis monetomis – 35 grašius, o 1626 m. – net 90 grašių. Pastovios aukštostos kokybės auksinis dukatas, iš pradžių prilygęs 56 grašiams, 1627 m. lygus 160 grašių. Audringa, nestabili politinė ir ekonominė šalies raida veikė ir pinigų sistemą: buvo kardinama ypač daug monetų tipų, nominalų, didėjo monetų kalimo pėda, mažėjo monetų masė ir sidabro praba. Monetų kalyba suprastejo aštuntajame dešimtmetyje pradėjus naudoti Hanso Štipelio (1606–1618 m.) išrastą našią monetų valcavimo mašiną. Dėl prastos pinigų gamybos priežiūros monetos būdavo iškertamos iš valcuoto lakšto necentruotai, „iškastais“ pakraščiais.

Pažymetina, kad kartu su menkaverčiais biloniniais šilingais, skirtais šalies vidaus apyvartai, buvo kalamos ir vertingos sidabro monetos. Ypač daug buvo aukso monetų, skirtų užsienio rinkai, šalies reprezentacijai. Beje, dvigubi standartai viduramžiais buvo taikomi ne tik jungtinėje Lenkijos ir Lietuvos valstybėje.

Zigmanto Vazos monetų kalyba prasidėjo 1589 m. atidarius Vilniaus kalyklą. Ji skirstoma į tris ryškius laikotarpius.

Pirmuoju laikotarpiu, trukusiu iki LDK žemės iždininko Andriaus Zavišos mirties 1604 m., buvo kalami

Sigismund Vasa, in the Polish history known as Sigismund III, was elected Grand Duke of Lithuania and King of Poland as the son of Catherine, the sister of Sigismund Augustus, and King John III of Sweden. The period of his reign (1588–1632) was a period of continuous wars with Sweden for its crown, which had detrimental effects on the GDL. The wars exhausted the state, impoverished its population and economy, which also had an effect on the value of money. To overcome the financial difficulties, the treasury was issuing increasing amounts of coins increasingly diminishing in value, which resulted in an inflation of an unprecedented scale. It is worth noting that, apart from the low-value billon shillings meant for domestic circulation, valuable silver coins were minted as well. There were especially many gold coins meant for the foreign market and for the representation of the country. In fact, double standards were applied not only in the Commonwealth of Poland and Lithuania in the Middle Ages.
The minting of coins of Sigismund Vasa commenced in 1589 with the opening of the Mint of Vilnius. It is divided into three clear-cut periods.

In the first period, which lasted until the death of the GDL land treasurer Andrius Zaviša in 1604, shillings, three-groats and ducats were minted, as had been established by Stephen Bathory's edict of 1580, retaining the same standards of weight. In 1591–1593, Petrus Platina, mentioned above, was employed as the die engraver; therefore the coins of Sigismund Vasa are similar to the analogous coins of Stephen Bathory. There is one conspicuous heraldic difference: on the shield of the Vytis, the state emblem of the GDL, not the double cross but the dynastic coat of arms of the Vasa family – a Sheaf () is inscribed most often. By

Zigmanto Vazos lietuviškos monetos

Lithuanian coins of Sigismund Vasa

šilingai, trigašiai ir dukatai, kaip buvo nustatyta Stepono Batoro 1580 m. Ordinacijoje, išlaikant ir tas pačias masės normas. Spaudų raižytoju 1591–1593 m. dirbo minėtas Petrus Platina, todėl Zigmanto Vazos monetos panašios į Stepono Batoro analogiskas monetas.

Ryškus heraldinis skirtumas – monetose vaizduojamame LDK herbo Vyčio skydelyje dažniausiai įkaltas ne dvigubas kryžius, bet Vazų dinastinius herbas – Pėdas (¶). Tuo Zigmantas Vaza norėjo atkreipti dėmesį, kad jis, nors iš motinos pusės ir yra Jogailaitis, bet yra linkęs būti Vazų dinastijos atstovas. Galima taip pat daryti išvadą, kad netgi XVII a. Vytis buvo personifikuojamas ir nelaikomas nekintamu LDK herbu.

Šilingų (masė – apie 1 g, praba – apie 160) averso pagrindinis motyvas – valdovo monograma **S** (*Sigismundus*) su Vazų dinastiniu herbu – Pėdu (58 pav.). Monetos reverse pavaizduoti Lenkijos ir LDK herbai, virš jų – karūna, apačioje – LDK žemės iždininko Teodoro Skumino Tiškevičiaus heraldinis ženklas ¶. Zigmanto Vazos trigašių (masė – apie 2,4 g, praba – apie 840) nukalta nepaprastai daug. Juose tarsi metraštyje užregistruoti LDK žemės iždininkų, monetų kalyklos valdytojų ir net pinigų ženklai (59 pav.). Ypač daug trigašių nukalta su LDK žemės iždininku Teodoro Skumino Tiškevičiaus (1586–1590 m.; ¶), Dimitro Chaleckio (1590–1598 m.; ¶), Andrius Zavišos (1598–1604 m.; ¶) ženklais. Paprastai LDK žemės iždininko ženklas arba herbas įkalti averse, po valdovo portretu, o aplink valdovo portretą – legenda. Reverse pavaizduoti Lenkijos ir LDK heraldiniai ženklai Erelis ir Vytis, tarp jų – Vazų giminės herbas, viršuje – karūna ir romėniškas skaičius III (nominalas). Šalia LDK žemės iždininkų herbų įkalti ir pinigų, kalyklos administratorių heraldiniai ženklai. Monetos kalimo metai nurodyti reverse.

Pirmosios Zigmanto Vazos auksinės monetos – dukatai (masė – apie 3,5 g, praba – apie 980) – nukalti 1590–1591 m. (60 pav.). Jų averse aplink valdovo portretą įkalta legenda, reverse – keturių dalių heraldinis skydas su pakaitomis pavaizduotu Ereliu ir Vyčiu, centre – Vazų herbas. Virš heraldinio skydo – karūna, apačioje – aukso monetų kalyklos valdytojo, LDK kanclerio Leono Sapiegos herbas ¶ ir metų paskutiniai skaitmenys.

Antrasis laikotarpis susijęs su naujojo žemės iždininko Jeronimo Valavičiaus (1604–1618 m.; ¶), kalyklos administratorių H. Štipelio ir Jonušo Trilnerio (1618–1623 m.) įvykdyta pinigų reforma. Reformos metu buvo

doing this Sigismund Vasa wished to draw attention to his being a representative of the Vasa Dynasty, although he was a Jagiellonian on his mother's side. One can draw a conclusion that even in the 17th century the Vytis was personified and not considered the unvarying state emblem of the GDL.

The key motive of the obverse of the shillings (weight around 1 g, fineness around 160) is the ruler's monogram **S** (*Sigismundus*) with the Vasas' dynastic coat of arms, a Sheaf (Fig. 58). The reverse of the coin features the state emblems of Poland and the GDL, a crown above them, and the heraldic insignia ¶ of Theodor Skumin Tyszkiewicz, land treasurer of the GDL, at the bottom. Extremely large quantities of the three-groats of Sigismund Vasa (weight about 2.4 g, fineness about 840) were minted. Like a chronicle, they recorded the insignia of GDL land treasurers, Mint governors and even moneyers (Fig. 59). Especially numerous three-groats were minted with the insignia of the GDL land treasurers Theodor Skumin Tyszkiewicz (1586–1590; ¶), Dimitri Chalecki (1590–1598; ¶) and Andrius Zaviša (1598–1604; ¶). The first gold coins of Sigismund Vasa, ducats (weight around 3.5 g, fineness around 980) were minted in 1590–1591 (Fig. 60). Their obverse carries a legend extending around the ruler's portrait, the reverse has a four-partite heraldic shield with the alternately depicted Eagle or Vytis, and the coat of arms of the Vasa family in the centre. Above the heraldic shield there is a crown, at the bottom the coat of arms ¶ of Leonas Sapiega, governor of the mint of gold coins and Chancellor of the GDL, and the final digits of the year.

The second period relates to the currency reform implemented by the new land treasurer Hieronim Walowicz (1604–1618; ¶) and the Mint administrators Hans Stippel (1606–1618) and Johan Trilner (1618–1623). In the course of the reform, on the one hand, coins of lower denominations, such as double-denarii and groats, on the other hand, very high-value ones, five and even ten-ducat gold coins were minted. The lowest-denomination coins of Sigismund Vasa, double-denarii (weight 0.5–0.7 g, fineness about 95) were started in 1606 (Fig. 61). Initially, the coat of arms of the Vasa family was “forgotten” to be inscribed in the ruler's monogram featured on the obverse; the heraldic insignia or the coat of arms of the GDL land treasurer was not inscribed either. In the same year, however, these mistakes

58 pav. Zigmanto Vazos ankstyvasis šilingas. Vilniaus kalykla. 1589 m. DK

Fig. 58. Early shilling of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. 1589. DK

59 pav. Zigmanto Vazos trigašiai.
XVI a. pab. DK

Fig. 59. Three-groats of Sigismund Vasa. Late
16th c. DK

60 pav. Zigmanto Vazos pirmasis dukatas.
Vilniaus kalykla. 1590 m. KNM

Fig. 60. The first ducat of Sigismund Vasa. Mint
of Vilnius. 1590. KNM

kalamos, viena vertus, smulkesnių nominalų monetos – dvidenariai, grašiai, kita vertus, itin stambios auksinės vieno, penkių ir net dešimties dukatų monetos.

Smulkiausios Zigmanto Vazos monetos – dvidenariai (masė – 0,5–0,7 g, praba – apie 95) – pradėtos kaldinti 1606 m. (61 pav.). Iš pradžių jų averse pavaizduotoje valdovo monogramo „pamiršta“ įkalti Vazų herbą; neįkaltas ir LDK žemės iždininko heraldinis ženklas arba herbas. Tačiau dar tais pačiais metais šios klaidos buvo ištaisytos. Nusistovėjo išprastas dvidenarių dizainas: averse – valdovo monograma S su Vazų heraldiniu skydeliu, virš jos – karūna, abipus jos – metai, apačioje – tradiciškai nominalas romenišku skaičiumi II (denarai). Reverse – Vytis, apačioje – LDK žemės iždininko Jeronimo Valavičiaus ženklas ♦.

Tuo metu ypač daug buvo kalama biloninių šilingų (62 pav.) ir menkaverčių grašių. Jų kalyba, matyt, davė nemažą pelną valstybės iždui. 1607–1615 m. kalti lengvesni grašiai (masė – apie 1,6 g, praba – apie 360) (63 pav.), jie pakeitė anksčiau kaltus trigašius. Gryno sidabro juose buvo ne 3, bet apie 4 kartus mažiau negu trigašiuose, tačiau sumažintas sidabro kiekis neblogai užmaskuotas, nes plonų grašių skersmuo buvo toks pat kaip ir trigašių. Matyt, dėl sumažinto sidabro kieko grašių kalimo 1608 m. atnaujinta trigašių gamyba kaip nepelninga nutrūko dar tais pačiais metais.

1619 m. pradėtos kalti pirmosios pusantro grašio vertės lietuviškos monetos – pusantrokai (masė – apie 1,5 g, praba – apie 470) (64 pav.). Jie buvo gerokai vertingesni (0,72 g gryno sidabro) už panašios išvaizdos lenkiškas monetos (0,49 g gryno sidabro). Pusantrokų averse – keturių dalų heraldinis skydas, virš jo – karūna, o apačioje įkaltas LDK žemės iždininko Kristupo Naruševičiaus (1618–1630 m.) herbas ♦. Reverse

were removed. A common design of the double-denarii was set: the obverse featured the ruler's monogram S with the heraldic shield of the Vasa family, a crown above it, the year on both sides of the crown, and, traditionally, the denomination marked by the Roman numeral II (denarii) at the bottom. The reverse carried the Vytis and the insignia ♦ of the GDL land treasurer Hieronim Walowicz at the bottom.

At that time, billon shillings (Fig. 62) and worthless groats were minted in particularly large amounts. Minting them must have been quite profitable for the treasury. In 1607–1615, lighter groats were minted (weight about 1.6 g, fineness about 360) (Fig. 63) that replaced the three-groats minted before. The content of pure silver in them was not 3 but approximately 4 times smaller than in the three-groats; however, the reduced silver content was quite well disguised because the diameter of the thin groats was almost the same as that of the three-groats. The minting of three-groats, which was resumed in 1608 due to the minting of groats with reduced silver content, was discontinued in the same year as unprofitable.

In 1619, the first Lithuanian coins with the value of 1.5-groat (weight around 1.5 g, fineness around 470) (Fig. 64) were introduced. They were substantially more valuable (0.72 g of pure silver) than the Polish coins of a similar appearance (0.49 g of pure silver). The obverse of 1.5 groats features a heraldic four-partite shield, a crown above it, and the coat of arms ♦ of the GDL land treasurer Kristupas Naruševičius (1618–1630) at the bottom. The reverse carries the orb – the symbol of power, on which the numeral 24 (1/24 part of the thaler) is written; in the shield at the bottom, the denomination is marked again with the number 3 (half-groats). As the Lithuanian 1.5 groats contained more silver than

pavaizduotas valdžios ženklas – rutulys su kryžiumi, ant jo užrašytas skaičius 24 (1/24 talerio dalis), apačioje skydelyje dar kartą skaičiumi 3 (pusgrašiai) nurodytas nominalas. Kadangi lietuviškuose pusantrokuose sidabro daugiau negu lenkiškuose, jie buvo išvežami, perlydomi į lenkiškus. Jų kalyba tapo nuostolinga LDK iždui, todėl jau 1620 m. nutraukta. Didžiausias pusantrokų kiekis rastas Čiudiškių (Prienų r.) lobyje, saugomame Kaune, Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

Antruoju laikotarpiu nukalta daug nepaprastai meniškų ir puošnių auksinių monetų. Žinoma, nedideliais tiražais leistos auksinės monetos nepagyvino pinigų apyvartos ir, matyt, dažniausiai buvo naudojamos kaip brangi dovana ar apdovanojimas. Monetos buvo gaminamos specialiu valdovo dvaro užsakymu, o jų spaudus gamino ižymus menininkas H. Trilneris. 5 dukatų (masė – apie 17,5 g) ir 10 dukatų (masė – apie 35 g) monetų averse preciziškai išgraviruotas valdovo portretas, aplink jį monetos pakraščiu įkalta lotyniška legendos pradžia.

Iki 1618 m. monetų averso legendoje nurodyta, kad Zigmantas Vaza yra Lenkijos karalius ir didysis Lietuvos kunigaikštis. Reverso siužetas visose auksinėse monetose vienodas – keturių dalių heraldinis skydas. Jame pakaitomis išdėstyti herbai: Lenkijos – Erelis, Švedijos – Trys karūnos, Livonijos – Liūtas, LDK – Vytis. Po 1618 m. kaltose auksinėse monetose valdovo portretas vaizduojamas su Aukso Vilnos ordinu, o legendoje, kurios tąsa pereina į reversą, išvardyti visi valdovo titulai, nepraleidžiant taip pat ir Švedijos, dėl kurios karūnos jis taip nesėkmingai kariavo su savo dėde, karaliaus titulo. Virš skydo – karūna. Be to, reverse romenišku skaičiumi nurodyta nominalas (5 arba 10 dukatų) ir nukalimo metai (65 pav.).

Trečiasis kalyklos laikotarpis – 1623–1627 m. Šiuo laikotarpiu daugiausia kalamos smulkios biloninės

the Polish ones, they were taken away and recast into the Polish ones. Their minting brought losses to the GDL treasury and, as a result, as early as in 1620 it was discontinued.

During the second period a number of extremely artistic and elaborately adorned gold coins were minted. Of course, the gold coins that were issued in small mintages did not liven up the circulation of money and were probably mainly used as a precious gift or an award. The coins were produced on a special order from the ruler's court, and their dies were produced by the outstanding artist Hannus Trilner. On the obverse of 5 ducats (weight around 17.5 g) and 10 ducats (weight around 35 g) there is a precisely engraved ruler's portrait around which the beginning of a Latin legend is inscribed along the edge of the coin. Until 1618, the legend on the obverse of the coins indicated that Sigismund Vasa was King of Poland and Grand Duke of Lithuania. The theme on the reverse of all gold coins is the same – a four-partite heraldic shield. The shield contains alternating coats of arms: the Eagle of Poland, Three Crowns of Sweden, the Lion of Livonia, and the Vytis of the GDL. On the gold coins minted after 1618, the ruler's portrait is depicted with a Gold Wool Order, and the legend which continues onto the reverse lists all titles of the ruler, without omitting the title of King of Sweden for the crown of which he had so unsuccessfully fought with his uncle. Above the shield there is a crown. In addition, on the reverse, a respective Roman numeral marks the denomination (5 or 10 ducats) and the year of minting (Fig. 65).

The third period of the Mint lasted from 1623 to 1627. Throughout this period, small denomination billon coins, shillings and groats, were mainly minted. The coins contained so little silver that they can be attributed to

61 pav. Zigmanto Vazos ankstyvieji dvidenariai. Vilniaus kalykla. 1606–1614 m. DK

Fig. 61. Early double-denarii of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. 1606–1614. DK

62 pav. Zigmanto Vazos šilingai. Vilniaus kalykla. 1614–1618 m. DK

Fig. 62. Shillings of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. 1614–1618. DK

63 pav. Zigmanto Vazos grašiai. Vilniaus kalykla. 1607–1615 m. DK

Fig. 63. Groats of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. 1607–1615. DK

64 pav. Lietuviškas Zigmanto Vazos pusantrokas. Vilniaus kalykla. 1619 m. DK

Fig. 64. Lithuanian 1.5 groat of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. 1619. DK

66 pav. Zigmanto Vazos šilingai.
Vilniaus kalykla. 1623–1627 m. DK

Fig. 66. Shillings of Sigismund Vasa.
Mint of Vilnius. 1623–1627. DK

monetos – šilingai ir grašiai. Monetose buvo tiek mažai sidabro, kad prie sidabrinį jas priskirti galima tik su didelėm išlygom. Pagaliau, neregėtai nusmukus LDK monetų kursui ir negalint joms konkuruoti užsienio rinkoje, 1627 m. kalykla uždaryta.

Šalia tradicinių 1623 m. kalti naujo tipo šilingai (66 pav.). Jų averse – Erelis, reverse – Vytis ir LDK žemės iždininko Kristupo Naruševičiaus (1618–1630 m.) heraldinis ženklas ☰. Toks Lenkijos ir LDK herbų atskyrimas, matyt, buvo įvertintas kaip nukrypimas nuo unijos normų ir grįžimas į Žygimanto Senojo laikus, todėl jau 1624 m. grįžta prie ankstesnio dizaino.

Nuo 1625 m. išleisti naujieji grašiai (67 pav.) kalti pagal iš esmės naujas metrologines normas: masė – apie 1 g, praba – apie 280. Kažkada buvęs prestižinė moneta, Zigmanto Vazos grašis nukrito iki žemiausios vertės biloninės monetos, neprilygstančios nė trečdaliui Žygimanto Senojo 1535–1536 m. grašio vertės. Sprendžiant pagal spaudų kiekį, grašių emisija buvo milžiniška ir, matyt, davė nemažą pelną valstybės iždui.

65 pav. Zigmanto Vazos 5 dukatų LDK moneta.
Vilniaus kalykla. LBM

Fig. 65. GDL 5 ducat coin of Sigismund Vasa.
Mint of Vilnius. LBM

silver ones with only serious reservations. Finally, with an unprecedented decline in the exchange rate of GDL coins and their inability to compete in the foreign market, the Mint was closed down in 1627.

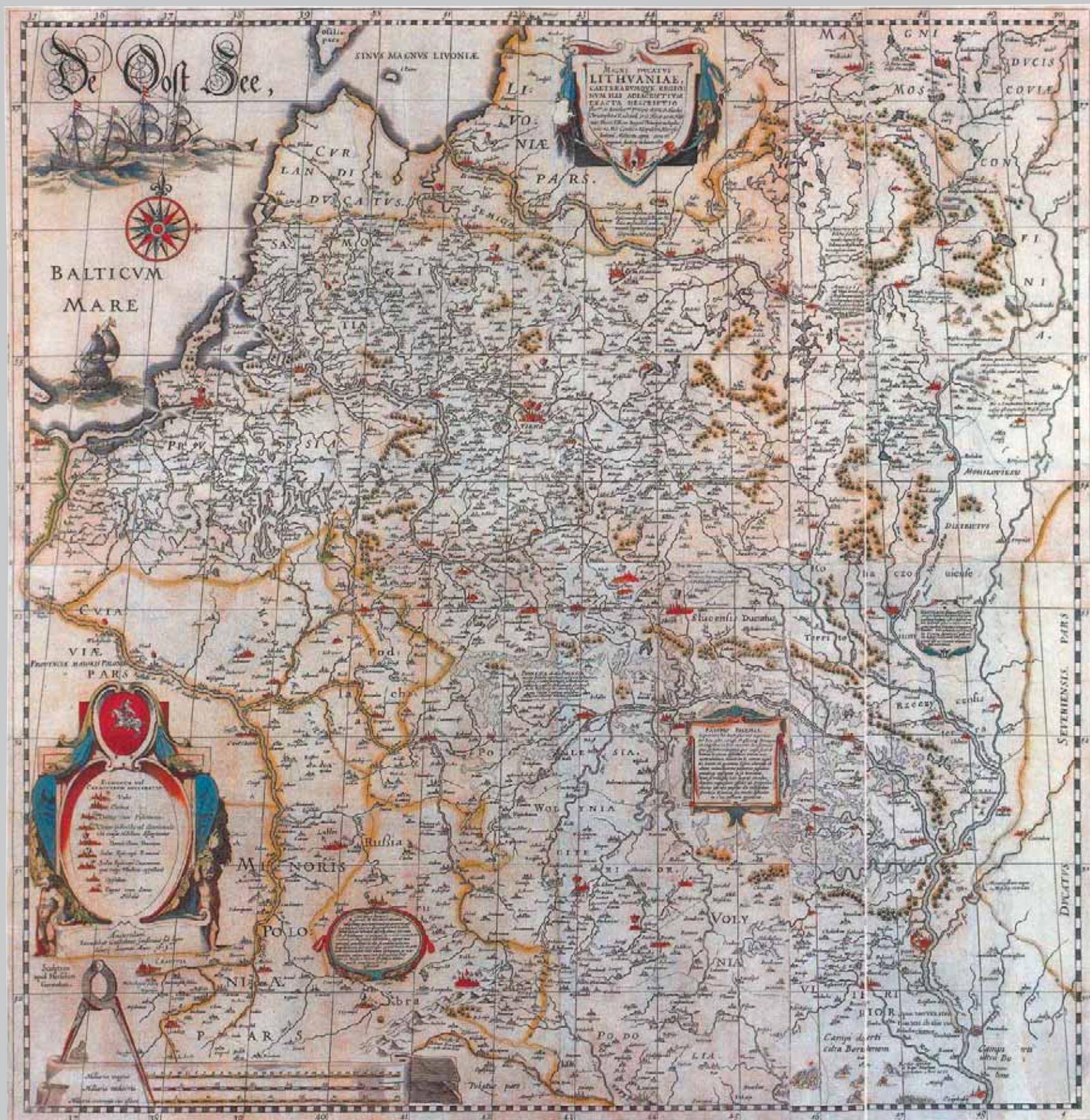
During this period, in addition to traditional shillings, a new type of shillings were minted in 1623 (Fig. 66). Their obverse bears the Eagle, the reverse has the Vytis and the heraldic symbol ☰ of the GDL land treasurer Kristupas Naruševičius (1618–1630). Such a separation of the state emblems of Poland and the GDL was apparently assessed as a deviation from the union standards and a return to the times of Sigismund the Old and, therefore, as early as in 1624 the previous design was resumed.

The new groats issued from 1625 (Fig. 67) were minted according to the essentially new metrological standards: weight around 1 g, fineness around 280. Once a prestigious coin, the groat of Sigismund Vasa deteriorated to the billon coin of the lowest value which was not even equal to one-third of the groat of Sigismund the Old of 1535–1536. Judging from the number of dies, the groat issue was enormous and was likely to have generated substantial profits for the treasury.

Zigmanto Vazos 10 dukatų LDK moneta. Vilniaus kalykla. LBM

GDL 10 ducat coins of Sigismund Vasa. Mint of Vilnius. LBM

T. Makovskio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVII a. žemėlapis. LNM

17th c. map of the Grand Duchy of Lithuania of T. Makowski. LNM

Jono Kazimiero monetos

Valdant Jonui Kazimierui (1648–1668 m.), jungtinės Lenkijos ir Lietuvos valstybės santvarka patyrė sunkiausią išmėginimą. Išigalėjus bajorams, atsisakantiems karinių prievolius, įtvirtinusiems veto teisę Seime ir tuo sutrikdžiusiems jo veiklą, dėl Maskvos palaikomų Ukrainos kazokų sukilių valstybę ištiko krizę. Iždas nepajėgė atlyginti samdomai kariuomenei, todėl jam papildyti nutarta vėl kaldinti monetas. Tuo tikslu 1652 m. atidaryta Vilniaus kalykla, joje LDK žemės iždininko Mykolo Gedeono Tryznos (1644–1652 m.) potvarkiu nukaldinta sumažintos vertės monetų: biloninių šilingų, taip pat grašių, pusantrokų, trigašių, šešiagrašių. Šilingų (masė – apie 0,3 g, praba – 125) (68 pav.) averse tradiciškai įkalta valdovo monograma ICR (*Ioannes Casimirus Rex*), virš jos – karūna, monetos pakraščiu – legenda. Reverse pavaizduotas Vytis, virš jo – kunigaikščio karūna, apačioje – LDK žemės iždininko M. G. Tryznos heraldinis ženklas ☈ (1652 m.), vėliau – V. Gonsievskio ☈ (1653 m.). Aplink – legenda ir monetos kalimo metai. Lietuviško šilingo vertė buvo prilyginta 1/360-ajai talerio daliai, arba $\frac{1}{4}$ grašio. Šis santykis aiškiai prieštaravo 1650 m. Varšuvos seimo Ordinacijai, nustačiusiai grašio ir šilingo santykį 1:3.

1652 m. nukaltos pirmosios portretinės Jono Kazimiero monetos – grašiai, trigašiai ir šešiagrašiai. Jų reverse pavaizduotas Vytis su kunigaikščio karūna, apačioje – LDK žemės iždininko ženklas ☈. Grašių nominalas nurodytas romenišku skaičiumi I, trigašių – 30 (1/30-oji talerio dalis) (69 pav.), šešiagrašių – 15 (1/15-oji talerio dalis).

Jono Kazimiero pusantrokų dizainas toks pat, kaip ir Zigmanto Vazos pusantrokų, skiriasi tik averso legenda, kalimo metai (1652 m.), žemės iždininko ženklas ☈ ir nominalas 60 (1/60-oji talerio dalis) (70 pav.).

Coins of John Casimir

68 pav. Jono Kazimiero šilingai.
Vilniaus kalykla. 1652–1653 m. DK

Fig. 68. Shillings of John Casimir.
Mint of Vilnius. 1652–1653. DK

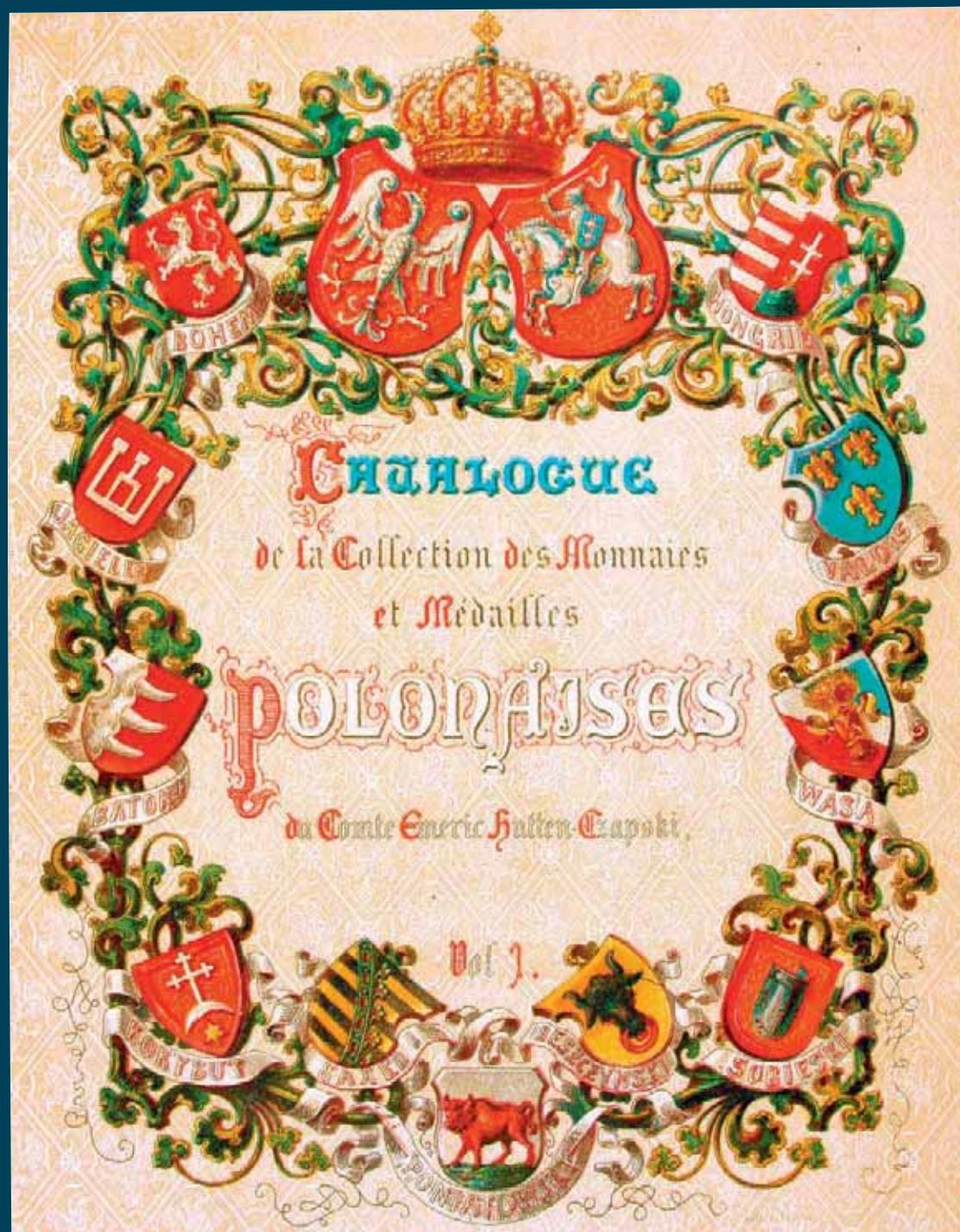
Under the reign of John Casimir (1648–1668), the social system of the Polish-Lithuanian Commonwealth faced the hardest challenges. With the entrenchment of the nobles who relinquished military duties, enforced the veto right in the Seimas thus deranging its work, because of the uprisings of the Ukrainian Cossacks supported by Moscow, the state was hit by a crisis. The treasury was unable to pay the mercenary army, and a decision was taken to restart coin minting to ensure additional revenues. To this end, the Mint of Vilnius was opened in 1652. By Order of the GDL land treasurer Mykolas Gedeonas Tryzna (1644–1652), the Mint produced coins of reduced value: billon shillings, also groats, three-halfgroats, threegroats, and sixgroats.

The obverse of the shillings (weight around 0.3 g, fineness 125) (Fig. 68) traditionally bears the ruler's monogram ICR (*Ioannes Casimirus Rex*), a crown above it, and a legend along the edge of the coin. The reverse depicts the Vytis, the ducal crown above it, and the heraldic insignia ☈ of the GDL land treasurer M. G. Tryzna (1652), later – the heraldic insignia ☈ of V. Gonsiewski (1653), at the bottom. The legend and the year of minting are arranged in a circle. The Lithuanian shilling was worth 1/360 of the thaler or $\frac{1}{4}$ of the groat. This rate was clearly in contradiction to the Ordinance of the Warsaw Seimas of 1650, which established the 1:3 rate between the groat and the shilling (Fig. 69).

In 1652, the first portrait coins of John Casimir, groats, threegroats and sixgroats were minted. Their reverse bears the Vytis with the ducal crown and the GDL land treasurer's insignia ☈ at the bottom. The denomination of the groats is marked by the Roman numeral I, that of the threegroats by 30 (1/30 of the thaler), and that of the sixgroats by 15 (1/15 of the thaler).

69 pav. Jono Kazimiero šešiagrašis. 1652 m. LNM
Fig. 69. Sixgroat of John Casimir. 1652. LNM

E. Huten-Čapskio Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų katalogo titulinis puslapis. ČDM

Title page for the Catalogue of Coins of Poland and the Grand Duchy of Lithuania of E. Huten-Czapsky. ČDM

Taip akivaizdžiai užfiksuoti infliacijos padariniai, nes Zigmanto Vazos pusantrokas prilygo 1/24-ajai talerio daliai.

1652–1653 m. lietuviškos monetos buvo gaminamos našia valcavimo mašina, iškertant monetas iš sidabro lakšto. Nors tai mažindavo didelių emisijų sąnaudas, bet nukentėdavo monetų kokybę: dalis monetų necentruotos, aštriomis, atsišerpetojusiomis briaunomis.

Monetų dizaine akivaizdžiai vyrauja LDK valstybiniai elementai, nėra lenkiško Erelio ir tik iš valdovo titulų galima suprasti, kad tai jungtinės valstybės monetos. Toks monetų dizainas sukėlė lenkų nepasitenkinimą, ir 1653 m. Seimo paskirta komisija uždarė Vilniaus kalyklą. Taigi dėl politinių interesų dominavimo LDK nepavyko pagerinti savo finansinės padėties.

Monetų kalybą Vilniaus kalykloje Jonas Kazimieras visgi buvo priverstas atnaujinti. Priežastis buvo karai su Maskva ir Švedija, juos lydėjusios negerovės: badas, maro epidemija, katastrofiškas iždo deficitas. Norint išmokėti 4 mln. auksinų skolą maištaujančiai samdomai kariuomenei, buvo vienintelė išeitis – pinigų infliacija. Pirmą kartą LDK istorijoje buvo nutarta kaldinti varinius pinigus – šilingus, kuriais numatyta padengti skolas. 1659 m. Seime priimtas nutarimas ir nauja Ordinacija, kurioje nustatytas aukštasis priverstinis varinių šilingų kursas – 3 variniai šilingai prilyginti 1 sidabriniam grašiui. Varinių monetų emisija iki tol jau buvo praktikuojama Lenkijoje, o ją įgyvendinti pavesta apskriam karaliaus sekretoriui Titui Livijui Boratinui, vadovavusiam panašiai akcijai Lenkijoje. Pagal sutartį T. L. Boratinis šilingus kaldino tokiomis sąlygomis: iš vienos varinės markės (201,86 g) turėjo būti pagaminama 300 šilingų bendros 100 grašių vertės monetų – 171 šilingas tekldavo iždui, 45 šilingai – už varį, o 84 šilingai buvo jo pelnas.

Pirmieji 90 mln. šilingų su kontrahento inicialais T. L. B. avverse 1660–1661 m. buvo nukaldinti Ujazdovo (Lenkija) kalykloje. Tačiau tokio kiekio toli gražu nepakako, todėl tomis pačiomis sąlygomis buvo sudaryta sutartis su Andriumi Georgu fon Hornu (initialai G. F. H.). Jis panašius šilingus kaldino Olivos (Lenkija) (1663 m.), Kauno (1665 m.), Marienburgo (1666 m.) kalyklose. T. L. Boratinio šilingai toliau buvo kaldinami Vilniaus (1664–1666 m.) ir Lietuvos Brastos (1665–1666 m.) kalyklose. Iš viso buvo nukaldinta 878 mln. lietuviškų varinių šilingų.

The design of the three-halfgroats of John Casimir is identical to that of the three-halfgroats of Sigismund Vasa, with the only differences in the obverse legend, the year of minting (1652), the land treasurer's insignia , and denomination 60 (1/60 of the thaler) (Fig. 70). This clearly reflected the effects of inflation, as the three-halfgroat of Sigismund Vasa equalled 1/24 of the thaler. The Lithuanian coins of 1652–1653 were produced by an efficient roller and cut from a silver sheet. While this reduced the costs of large-scale issues, it told on the quality of the coins: part of the coins are uncentered, with sharp, rough edges.

The design of the coins shows the obvious prevalence of GDL state elements, there is no Polish Eagle, and one can only guess from the ruler's titles these to be Commonwealth coins. This coin design raised dissatisfaction among the Poles, and a Commission set up by the Seimas closed down the Mint of Vilnius in 1653. Thus the dominance of political interests prevented the GDL from improving its financial position. And yet John Casimir was obliged to restart coin minting at the Mint of Vilnius. The reason for that was military conflicts with Moscow and Sweden, and the related maladies: hunger, a plague epidemic, a catastrophic treasury deficit. In order to pay the arrears of 4 million gold auksinas coins owed to the rebellious mercenary army, money inflation was the only way out. For the first time in the GDL history it was decided to mint copper money, shillings, aimed at paying off the arrears. In 1659, the Seimas adopted a resolution and passed a new edict, which established a compulsory high exchange rate of copper shillings: 3 copper shillings were made equal to 1 silver groat. The issue of copper coins had by that time already been practised in Poland, and implementing it was delegated to the King's smart secretary Titus Livius Boratini, who had headed a similar action in Poland. Under the agreement, Boratini coined shillings according to the following conditions: out of one copper mark (201.86 g) 300 shillings with the total value of 100 groats were to be produced: 171 shillings for the treasury, 45 shillings for copper, and 84 shillings represented his profit.

The first 90 million of shillings were minted by Boratini at the Mint of Ujazdów (Poland) in 1660–1661. On the obverse of his shillings, the contrahent's initials T. L. B. were inscribed. Such an amount was, however,

Didysis Lietuvos kunigaikštis Jonas Kazimieras (1648–1672 m.)

Grand Duke John Casimir of Lithuania (1648–1672)

70 pav. Jono Kazimiero lietuviškas pusantrokas. Vilniaus kalykla. 1652 m. DK

Fig. 70. Lithuanian three-halfgroat of John Casimir. Mint of Vilnius. 1652. DK

71 pav. Jono Kazimiero variniai šilingai. DK
Fig. 71. Copper shillings of John Casimir. DK

Variniai šilingai buvo kalami *al marco* principu, kai iš tam tikro kiekio žaliavos nukalamas nustatytas kiekis monetų, nesirūpintant kiekvienos monetos masės nuokrypiu nuo nominaliosios masės. Nesirūpinta ir monetų kalimo kokybe – jose sunkiai įskaitomos legendos, kaldinimo metai, inicialai ir kalyklų valdytojų ar LDK žemės iždininkų heraldiniai ženklai. Prasta monetų kalyba sukėlė masinį santykinai aukštos vertės varinių šilingų padirbinėjimą. Falsifikavimu ypač išgarsėjo Sučava (Rumunija, Moldavijos vaivadystė). Gausybė netikrų variokų dar labiau didino infliaciją ir sunkino valstybės finansinę padėtį.

Visų varinių šilingų (masė – apie 1,3 g) dizainas stereotipinis – jų averse pavaizduotas Jono Kazimiero profiliis, apačioje – kontrahento inicialai, abipus portreto – legenda. Reverse pavaizduotas Vytis, virš jo – kunigaikščio karūna, apačioje – LDK žemės iždininko Jeronimo Krišpino-Kiršensteino monogramma KP arba ženklas ⚭. Kitų metų šilinguose įkalti kalyklos valdytojų ženklai – ⚭ (A. M. Sakavičiaus, 1659–1661 m.) ir ⚭ (Jurgio Bialozoro, 1662–1663 m.) (71 pav.).

1663 m. LDK iždo sutartyje su A. G. Hornu numatyta, kad kartu su variniais šilingais jis kaldins ir vertingas sidabro ir aukso monetas, tačiau šios sutarties dalies A. G. Hornas neįvykdė, nes kalti kokybiškas monetas jam buvo nuostolina. Todėl kaldinti šias monetas buvo pavesta T. L. Boratinui. Jis Vilniaus kalykloje nukaldino sidabrinius trigašius (1664–1665 m.), šešiagrašius (1664–1666 m), taip pat LDK monetų kalyboje nepraktikuotas naujo tipo 18 grašių (1/5 talerio) vertės monetas – ortus (1664–1665 m.). Projektuojant naujus trigašius (masė – apie 1,75 g, praba – 375), pritaikytas Stepono Batoro trigašių dizainas. Averse pavaizduotas Jonas Kazimieras su laurų vainiku, apačioje – kalyklos

insufficient; consequently, a contract with Andrius Georg von Horn (initials G. F. H.) was concluded under the same conditions. He coined similar shillings at the mints of Oliwa (Poland) (1663), Kaunas (1665) and Marienburg (1666). Later, Boratini's shillings were coined at the mints of Vilnius (1664–1666) and Lietuvos Brasta (1665–1666). The total of 878 million of Lithuanian copper shillings were coined.

Copper shillings were coined according to the *al marco* principle, where from a certain amount of raw material a fixed amount of coins was minted without taking care of each coin's deviation from its nominal weight. The poor-quality coinage gave rise to mass counterfeiting of copper shillings of relatively high value. Suchava (Romania, Voivodship of Moldavia) became especially notorious. The abundance of counterfeit copper shillings increased inflation and aggravated the financial condition of the state to a still greater degree.

All copper shillings (weight around 1.3 g) are stereotypical in design: their obverse features the profile of John Casimir, the contrahent's initials at the bottom, and a legend on both sides of the portrait. The reverse bears the Vytis, a crown above it, and the monogram KP or the insignia ⚭ of the GDL land treasurer Hieronymus Krispin Kirschenstein. The shillings of other issues bear the insignia of the Mint governors: ⚭ of A. M. Sakavičius (1659–1661) and ⚭ of Jurgis Bialozoras (1662–1663) (Fig. 71).

The agreement between the GDL treasury and Andrius Georg von Horn of 1663 had provided that, alongside the copper shillings, the latter would also mint valuable silver and gold coins. However, Horn did not fulfil the agreement because minting quality coins was loss-incurring for him. Therefore, the minting of these coins was assigned

72 pav. Jono Kazimiero trigašis, šešiagrašis ir ortas. Vilniaus kalykla. DK

Fig. 72. Threepenny, sixgroat and ort of John Casimir. Mint of Vilnius. DK

nuomotojo inicialai T. L. B., aplink – legenda (72 pav.). Reverse pagrindinis siužetas – Vytis, šalia jo romėnišku skaičiumi III pažymėtas nominalas, apačioje – LDK žemės iždininko monograma **KP** ir metai.

Jono Kazimiero šešiagrašiai (masė – apie 3 g, praba – apie 500) – tai gana stambi moneta, kaldinta 1664–1666 m. Reverse pavaizduotas LDK Vytis, po juo romėnišku skaičiumi VI nurodytas monetos nominalas, apačioje – LDK žemės iždininko J. Krišpino-Kiršensteino (1663–1676 m.) didysis herbas. Tokio pat dizaino ir ortai (masė – apie 5,4 g, praba – apie 500), tačiau po Vyčiu įkaltas nominalas 18 (grašių), o legendijoje nominalas nenurodytas.

Finansinę Lenkijos ir Lietuvos valstybės krizę rodo 1666 m. sukurtas lietuviškas auksinas (30 grašių = 1/3 talerio) (73 pav.). Tai – apie 500 prabos vos 6,72 g moneta, analogiška Lenkijoje Lvovo ir Bydgoščiaus kalyklose 1663–1666 m. kaldintiems lenkiškiems zlotams, pagal jas suprojektavusio Andriaus Tympfo vardą paniekinamai vadintiems „tympos“. Zlotai leisti priverstinai paaukštintu kursu, beje, neslepiamu jos averso lotyniškoje legendijoje: DAT PRETIVM SERVATA SALVS POTIORQ METALLO EST (Tėvynės išgelbėjimas vertinamas aukšciau už metalą). Kartu legendijoje įterptas skaičius 3 (1/3 talerio dalis). Šūkis, turėjęs kelti patriotinius jausmus visiems, ėmusiems auksiną vietoj 30 grašių, kartu išduoda šios monetos, kaip negrąžinamo kredito ženklo, paskirtį: tikroji auksino vertė ne didesnė kaip 12 grašių. Beje, lietuviškas auksinas taip ir nepateko į rinką, nes, 1666 m. Jonui Kazimierui uždarius Vilniaus kalyklą, lietuviškų monetų kalimas nutrūko. Žinomas vienintelis šios bandomosios monetos pavyzdys saugomas Sankt Peterburge, Valstybiname Ermitaže.

to Titus Livius Boratini. He struck silver threepennies (1664–1665), sixpences (1664–1666) and, also, coins of a new type, orts, worth 18 groats (1/5 of the thaler) (1664–1665) at the Mint of Vilnius. For the design of the new threepennies (weight around 1.75, fineness 375) that of the threepennies of Stephen Bathory was adapted (Fig. 72). The obverse features John Casimir with a laurel wreath, initials of the Mint lessor T. L. B., and a legend around it. The main theme on the reverse is the Vytis; next to it, the Roman numeral III marks the denomination; at the top, there is the land treasurer's monogram **KP** and the year. The sixpence of John Casimir (weight around 3 g, fineness around 500) is a rather large coin which was minted in 1664–1666. On the reverse it carries the GDL Vytis; under it, the Roman numeral VI marks the coin's denomination; at the bottom, there is the big coat of arms of the GDL land treasurer Hieronymus Krispin Kirschenstein (1663–1676). The ort has the same design too (weight 5.4 g, fineness around 500), however, the denomination 18 (groats) is inscribed under the Vytis, while it is not indicated in the legend.

The financial crisis in the Polish-Lithuanian Commonwealth is reflected in the Lithuanian auksinas (30 groats = 1/3 of the thaler) (Fig. 73) designed in 1666. It is a coin of approximate fineness of 500 weighing just 6.72 g, analogous to the Polish złoty coined in 1663–1666 at the mints of Lvov and Bydgoszcz; these were contemptuously referred to as “tympos” after the name of their designer, Andrzej Tympf. In fact, the Lithuanian auksinas never appeared in the market, as the minting of Lithuanian coins was discontinued when John Casimir closed down of the Mint of Vilnius in 1666. The only known sample of this test coin is held by the Hermitage Museum in St Petersburg.

73 pav. Krizės meto infliacinio auksino bandomasis pavyzdys. Vilniaus kalykla. 1666 m. VE

Fig. 73. Test sample of the inflationary auksinas of the crisis period. Mint of Vilnius. 1666. VE

74 pav. Auksinės pusės dukato (1665 m.) ir 1 dukato (1666 m.) Jono Kazimiero monetos. Vilniaus kalykla. ČDM

Fig. 74. Gold half-ducat (1665) and one-ducat (1666) coins of John Casimir.
Mint of Vilnius. ČDM

Jono Kazimiero lietuviškos auksinės monetos išleistos dviem nominalų. Pusės dukato monetos (masė – 1,75 g, praba – apie 980) – vienintelės šio nominalo LDK numizmatikoje – kildintos 1664–1665 m. (74 pav.).

Jų dizainas tapatus varinių šilingų, kildintų Vilniaus kalykloje, dizainui, tik reverso legendijoje nurodyta, kad tai auksinė moneta.

Vieno dukato (masė – 3,5 g, praba – 980) (74 pav.) monetos dizainui įtakos turėjo į Lietuvą atėjės barokas. Averse pavaizduotas Jono Kazimiero su laurų vainiku ant galvos portretas, po juo – inicialai T. L. B. Iš abiejų valdovo portreto pusiau – dvi laurų šakelės, reverse – Vytis tarp tokų pat dvių lauro šakelių, virš jo – kunigaikščio karūna, apačioje – LDK žemės iždininko monograma **KP**.

Jono Kazimiero pilnavertės auksinės monetos visą laiką buvo aukštai kotiruojamos, o jų vertė nuolat kilo. 1668 m. auksinis dukatas buvo lygus 360 grašių variniais šilingais, o 1717 m. Seimas nustatė, kad 1 dukatas lygus 540 grašių. Taigi dėl hiperinfliacijos variniai šilingai iš apyvartos visiškai išstumė ne tik auksines, bet ir sidabrinės monetos. Liūdna ir Jono Kazimiero valdymo pabaiga. 1668 m. jis pasitraukė iš visų pareigų palikdamas šalyje finansinę suirutę.

Deja, 1666 m. monetos buvo paskutinės monetos, nukaltos Vilniaus kalykloje.

The gold coins of John Casimir were issued in two denominations. The half-ducat coins (weight 1.75 g, fineness around 980), the only coins of this denomination in GDL numismatics, were minted in 1664–1665 (Fig. 74). Their design is identical with that of the copper shillings minted at the Mint of Vilnius, only the reverse legend indicates that this is a gold coin.

The design of one-ducat coin (weight 3.5, fineness 980) was influenced by the Baroque which had reached Lithuania. The obverse bears a portrait of John Casimir with a laurel wreath on his head and the initials T. L. B. under it. There is a laurel branch on each side of the ruler's portrait. The reverse bears the Vytis between the same two laurel branches, the ducal crown above it, and the GDL land treasurer's monogram **KP**.

The full-value gold coins of John Casimir were highly quoted all the time, and their value gradually increased. In 1668, the gold ducat was equal to 360 groats in copper shillings, and in 1717 the Seimas established one ducat as equal to 540 groats. Thus, due to hyperinflation, copper shillings fully ousted not only gold but also silver coins from circulation. Also sad was the end of the reign of John Casimir. In 1668, he stepped down from all his responsibilities leaving the country in financial disorder. Unfortunately, the coins of 1666 were the last coins minted at the Mint of Vilnius.